

تأثیر هوش مصنوعی مولد (Generative AI) بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی در فرآیند گزارشگری و افشا

دکتر حمید روان پاک نودژ

استادیار گروه مالی و حسابداری، موسسه آموزش عالی الکترونیکی ایرانیان، تهران، ایران.

hamid.ravanpak@iranian.ac.ir

راضیه سلیمانی

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی الکترونیکی ایرانیان، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

raziieh.soleimani.1984@gmail.com_

چکیده

پیشرفت‌هایی که اخیراً در حوزه هوش مصنوعی مولد صورت گرفته است نشان می‌دهد که فعالیت‌های حرفه‌ای از جمله گزارشگری و افشای اطلاعات مالی چار تحولات اساسی شده‌اند. ابزارهایی مانند چت جی پی تی و جنمای با قابلیت تحلیل داده‌های بزرگ، ساخت متن‌های تحلیلی و تصمیم‌سازی‌های هوشمند زمینه‌ای را فراهم کردند که در آن کارکردهای حسابداری ارتقاء یافته و خودکار می‌شوند. هرچند تأثیر این فناوری‌های نوین بر چگونگی قضاوت حرفه‌ای حسابداران که رکن اصلی گزارشگری مالی معتبر است به طور واضح مشخص نیست. در این مطالعه سعی شده است با مروری بر ادبیات نظری و شواهد تجربی نقش هوش مصنوعی مولد در افزایش دقت سرعت و تصمیمات حرفه‌ای بررسی شود و عواقب مثبت و منفی استفاده از آن در کیفیت قضاوت حرفه‌ای و همچنین مخاطرات اتکای بیش از حد به الگوریتم‌ها، سوگیری‌های فناورانه، چالش‌های اخلاقی و کاهش استقلال فکری مورد توجه قرار گیرد. یافته‌ها نشان می‌دهد که اثر هوش مصنوعی مولد بر قضاوت حرفه‌ای به گونه‌ای است که از یک طرف منجر به افزایش کیفیت تصمیم‌گیری و از طرفی باعث کاهش مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای می‌شود. در انتها این پژوهش به منظور استفاده ایمن و تأثیر از هوش مصنوعی مولد راهکارهایی را ارائه می‌کند که می‌تواند در فرایندهای گزارشگری و افشا از آن استفاده کرد.

واژگان کلیدی: هوش مصنوعی مولد، قضاوت حرفه‌ای حسابداران، گزارشگری مالی، افشای اطلاعات مالی، سوگیری فناورانه.

مقدمه

در سال‌های اخیر، گسترش فناوری‌های هوش مصنوعی به‌ویژه هوش مصنوعی مولد (Generative AI) یکی از مهم‌ترین تحولات در محیط کسب‌وکار و حرفه‌های مبتنی بر داده بوده است. مدل‌های زبانی بزرگ همچون ChatGPT، Copilot و Gemini توانسته‌اند با قابلیت پردازش زبان طبیعی، تولید متن، تحلیل داده‌های پیچیده و شناسایی الگوهای پنهان، جایگاه تازه‌ای در فرآیند تصمیم‌گیری سازمان‌ها به دست آورند. حرفه حسابداری مالی نیز از این تحول بی‌بهره نمانده و امروزه بسیاری از فعالیت‌ها از ثبت و تحلیل داده‌ها گرفته تا تهیه یادداشت‌های توضیحی، کشف ناهنجاری‌ها و پیش‌بینی وضعیت مالی شرکت‌ها تحت تأثیر این فناوری‌ها قرار دارد. در این میان، قضاوت حرفه‌ای حسابداران که مبتنی بر دانش تخصصی، تجربه، تحلیل، اخلاق حرفه‌ای و فهم استانداردهای گزارشگری مالی است. به

عنوان یکی از حساس‌ترین و تأثیرگذارترین ارکان گزارشگری مالی مطرح می‌شود. ورود هوش مصنوعی مولد به حوزه حسابداری، اگرچه می‌تواند دقت، سرعت و اتکاپذیری تصمیمات حرفه‌ای را افزایش دهد، اما هم‌زمان نگرانی‌هایی درباره کاهش استقلال فکری، اتکای بیش از حد به خروجی‌های الگوریتمی، تضعیف مسئولیت‌پذیری و ایجاد سوگیری فناورانه به همراه دارد. با توجه به اینکه کیفیت قضاوت حرفه‌ای تأثیر مستقیمی بر شفافیت، قابلیت اتکا و ارزش اطلاعات مالی دارد، بررسی این که هوش مصنوعی مولد چگونه می‌تواند ماهیت، کیفیت و نتایج این قضاوت‌ها را دستخوش تغییر کند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ادبیات موجود نشان می‌دهد که اثر هوش مصنوعی مولد بر قضاوت حرفه‌ای، ماهیتی دوگانه دارد؛ از یک سو زمینه‌ساز ارتقای کیفیت گزارشگری و از سوی دیگر منبع بالقوه‌ای برای ایجاد ریسک‌های جدید در فرآیند تصمیم‌گیری است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف تحلیل جامع نقش و پیامدهای استفاده از هوش مصنوعی مولد در فرآیند گزارشگری و افشای مالی و تأثیر آن بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران انجام شده است. این بررسی می‌تواند در جهت طراحی چارچوب‌های اخلاقی، استانداردهای حرفه‌ای و سیاست‌های مناسب برای استفاده ایمن و مؤثر از هوش مصنوعی در حسابداری نقشی اساسی ایفا کند.

بیان مسئله

پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که استفاده از هوش مصنوعی در فرایندهای حسابرسی باعث بهبود قابلیت اتکای شواهد و افزایش در سرعت و دقت اجرای آزمون‌های حسابرسی می‌شود. همچنین باعث افزایش احتمال شناسایی خطاها و تحریفات با اهمیت صورت‌های مالی می‌شود. این موضوع سبب می‌شود که پژوهشگران هوش مصنوعی را به عنوان مکملی کارآمد ر فعالیت‌های حسابرسی و اعتبار بخشی اطلاعات مالی بپذیرند. هرچند بهره‌برداری و استفاده موثر از فناوری‌های هوش مصنوعی نیازمند تجربه انش فنی و آمادگی‌های سازمانی حسابرسان است. (Armoonmanesh & Pourkhorshid, 2025)

حسابداران در فرآیند تهیه و افشای اطلاعات مالی، ناچارند در بسیاری از موارد بر مبنای قضاوت شخصی، دانش تخصصی، تجربه و درک خود از استانداردها تصمیم‌گیری کنند. از سوی دیگر، پیشرفت سریع فناوری‌های نوین، به‌ویژه هوش مصنوعی مولد (Generative AI)، موجب شده است بسیاری از فرآیندهای سنتی حسابداری به سمت خودکارسازی و تصمیم‌سازی ماشینی سوق پیدا کنند.

در چنین محیطی، مرز میان قضاوت انسانی و قضاوت ماشینی روزبه‌روز کمرنگ‌تر می‌شود. هوش مصنوعی مولد می‌تواند با تحلیل حجم عظیمی از داده‌های مالی و غیر مالی، پیشنهادهایی برای افشا، ارزیابی یا تعدیل اقلام ارائه دهد؛ اما پرسش اساسی این است که آیا اتکای حسابداران به این فناوری‌ها موجب ارتقای کیفیت قضاوت حرفه‌ای می‌شود یا باعث تضعیف استقلال فکری و مسئولیت‌پذیری آنان خواهد شد؟

از سوی دیگر، کیفیت قضاوت حرفه‌ای مستقیماً بر اعتبار و شفافیت گزارشگری مالی تأثیر می‌گذارد. بنابراین، درک نحوه تعامل حسابداران با فناوری‌های مولد و اثر آن بر تصمیمات حرفه‌ای‌شان، می‌تواند در تدوین چارچوب‌های اخلاقی و راهبردهای استفاده بهینه از هوش مصنوعی در حرفه حسابداری نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد. این پژوهش در پی آن است که با تکیه بر مبانی نظری و مطالعات علمی، تأثیر هوش مصنوعی مولد بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی در فرآیند گزارشگری و افشا را بررسی و تحلیل نماید.

اهداف پژوهش

هدف کلی

بررسی تأثیر استفاده از هوش مصنوعی مولد بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی در فرآیند گزارشگری و افشا.

اهداف ویژه

- ✓ شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی.
- ✓ بررسی کاربردهای هوش مصنوعی مولد در حوزه گزارشگری و افشای اطلاعات مالی.
- ✓ تحلیل اثرات مثبت و منفی استفاده از هوش مصنوعی مولد بر استقلال و کیفیت قضاوت حسابداران.
- ✓ ارائه راهکارهایی برای بهره‌گیری بهینه از هوش مصنوعی مولد در فرآیندهای تصمیم‌گیری و گزارشگری مالی.

سؤالات پژوهش

- ✓ هوش مصنوعی مولد چه نقش‌ها و کاربردهایی در فرآیند گزارشگری و افشای اطلاعات مالی دارد؟
- ✓ چه عواملی بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی تأثیر می‌گذارند؟
- ✓ استفاده از هوش مصنوعی مولد چگونه می‌تواند کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی را ارتقا دهد؟
- ✓ آیا استفاده از هوش مصنوعی مولد ممکن است استقلال فکری و مسئولیت‌پذیری حسابداران را تضعیف کند؟
- ✓ چه چارچوب‌ها یا سیاست‌هایی می‌توانند به استفاده بهینه و اخلاقی از هوش مصنوعی مولد در فرآیند گزارشگری مالی کمک کنند؟

فرضیه‌های پژوهش

- ✓ استفاده از هوش مصنوعی مولد بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی تأثیر معناداری دارد.
- ✓ استفاده از هوش مصنوعی مولد موجب افزایش دقت و کارایی قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی می‌شود.
- ✓ اتکای بیش از حد به هوش مصنوعی مولد باعث کاهش استقلال و خلاقیت حسابداران در تصمیم‌گیری‌های حرفه‌ای می‌شود.
- ✓ آشنایی حسابداران با فناوری و مهارت‌های تحلیلی، اثر مثبت هوش مصنوعی بر قضاوت حرفه‌ای را تقویت می‌کند.
- ✓ تدوین چارچوب‌های اخلاقی و راهنماهای حرفه‌ای، می‌تواند ریسک‌های ناشی از استفاده نادرست از هوش مصنوعی مولد را کاهش دهد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

در عصر تحول دیجیتال، حرفه حسابداری با موج گسترده‌ای از فناوری‌های نوظهور مواجه است که یکی از برجسته‌ترین آن‌ها هوش مصنوعی مولد (Generative AI) محسوب می‌شود. این فناوری با توانایی تحلیل داده‌های کلان، شناسایی الگوها و حتی تولید متون تحلیلی، در حال بازتعریف نقش حسابداران مالی در فرآیند گزارشگری و افشا است. در چنین شرایطی، ماهیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران - که همواره بر تجربه، درک و قضاوت انسانی استوار بوده - در معرض تغییر قرار گرفته است.

از آنجا که قضاوت حرفه‌ای نقش تعیین‌کننده‌ای در اعتبار و شفافیت گزارش‌های مالی دارد، هرگونه تغییر در نحوه شکل‌گیری و اجرای آن می‌تواند بر کیفیت اطلاعات مالی ارائه‌شده به استفاده‌کنندگان اثر بگذارد. بنابراین، درک این که هوش مصنوعی مولد تا چه اندازه می‌تواند به بهبود یا تضعیف این قضاوت‌ها منجر شود، از اهمیت حیاتی برخوردار است. این پژوهش از دو جنبه دارای ضرورت است:

جنبه علمی

هنوز ادبیات پژوهشی کافی درباره اثرات واقعی و بالقوه‌ی هوش مصنوعی مولد بر قضاوت حرفه‌ای حسابداران وجود ندارد. بررسی این موضوع می‌تواند شکاف دانشی موجود میان فناوری و رفتار حرفه‌ای را پر کرده و مبنایی برای تحقیقات آتی در حوزه حسابداری هوشمند فراهم آورد.

جنبه کاربردی و حرفه‌ای

نتایج این پژوهش می‌تواند برای حسابداران، حسابرسان، نهادهای ناظر و تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری ارزشمند باشد. زیرا در صورت شناخت دقیق مزایا و محدودیت‌های هوش مصنوعی مولد، می‌توان چارچوب‌ها و دستورالعمل‌هایی تدوین کرد که هم از ظرفیت‌های فناوری برای بهبود تصمیم‌گیری حرفه‌ای بهره‌گیرد و هم استقلال و مسئولیت اخلاقی حسابداران را حفظ کند.

در مجموع، اهمیت این پژوهش در آن است که به بررسی یکی از موضوعات نوپدید اما بسیار تأثیرگذار در حرفه حسابداری می‌پردازد؛ موضوعی که می‌تواند مسیر آینده‌ی آموزش، عملکرد و قضاوت حرفه‌ای حسابداران را به‌طور بنیادین تغییر دهد.

پیشینه تحقیق (خلاصه و ساختاری)

ادبیات اخیر نشان می‌دهد که به‌کارگیری هوش مصنوعی مولد (Generative AI / LLMs) در حسابداری و حسابرسی هم فرصت‌های واقعی برای ارتقای دقت، سرعت و توانایی تحلیل داده‌ها فراهم کرده و هم نگرانی‌هایی درباره‌ی سوگیری الگوریتمی، کاهش شک و تردید حرفه‌ای و فقدان چارچوب‌های کنترلی به وجود آورده است. گزارش‌های حرفه‌ای و مطالعات تجربی اولیه حاکی‌اند که پذیرش گسترده در جریان است، اما ارزیابی اثر خالص بر «کیفیت قضاوت حرفه‌ای» نیازمند بررسی عمیق‌تر و شواهد میدانی/تجربی است.

مروری بر مطالعات مروری و جایگاه پژوهش

مرورهای علمی تازه نشان می‌دهد پژوهش درباره‌ی کاربرد ChatGPT و مدل‌های زبانی بزرگ در حسابداری و مالی به سرعت رشد کرده و موضوعات اصلی شامل اثربخشی ابزارها، ریسک‌های اتکا و پیامدهای آموزشی-رفتاری است. این مروری‌ها خلأهای پژوهشی به‌ویژه در بررسی اثرات بلندمدت بر «قضاوت حرفه‌ای» را برجسته کرده‌اند.

گزارش‌های حرفه‌ای و تحلیل روند پذیرش

گزارش‌های بزرگ مشاوره‌ای و مراکز حرفه‌ای نشان می‌دهند که سازمان‌ها و بخش‌های حسابداری در حال سرمایه‌گذاری روی AI/GenAI برای بهبود کشف ناهنجاری‌ها، اتوماسیون گزارش‌گری و تولید یادداشت‌های توضیحی هستند؛ اما دغدغه‌هایی درباره‌ی کنترل ریسک و مسئولیت‌پذیری وجود دارد.

شواهد تجربی: آزمایش‌ها و مطالعات میدانی

مطالعات تجربی اولیه حاکی از نتایج پیچیده‌اند: در برخی آزمایش‌ها اطلاعات تولیدشده توسط GenAI باعث افزایش تمایل افراد به «اظهاری نظر» یا گزارش‌دادن مسائل شده (به شرط وجود زمینه مناسب)، ولی در موقعیت‌هایی که مسأله‌ای وجود نداشت، حضور اطلاعات مولد گاهی منجر به «کاهش» اظهار نظر می‌شود. یعنی GenAI می‌تواند هم انگیزش

مخاطب را بالا ببرد و هم باعث «خمیدگی» حرفه‌ای گردد، بسته به زمینه و طراحی ابزار. این یافته‌ها نشان می‌دهد اثر GenAI بر قضاوت وابسته به نحوه‌ی طراحی خروجی ابزار و بافت کاری است.

ریسک‌ها و ملاحظات نظارتی / کیفیتی

نهادهای ناظر گزارش داده‌اند که بنگاه‌های بزرگ استفاده از ابزارهای خودکار را رصد می‌کنند اما اغلب شاخص‌های عملکرد (KPIs) برای سنجش «تأثیر این ابزارها بر کیفیت گزارشگری و ممیزی» را ندارند؛ این کمبود واقعی ارزیابی کیفیت، یک خلا مهم است که پژوهش توأمان نظری و تجربی را ضروری می‌سازد.

افشا (Disclosure) و پیامدهای گزارشگری مالی

شواهد نوظهور نشان می‌دهد شرکت‌ها افشاهای مربوط به استفاده‌ی AI را افزایش می‌دهند و اینکه نحوه‌ی افشا ممکن است با معیارهای عملکردی شرکت‌ها مرتبط باشد؛ این ارتباط می‌تواند هم زمینه‌ی بهره‌برداری اخلاقی از AI را نشان دهد و هم پیامدهای گزارشگری و ارزش بازار را تغییر دهد. بنابراین بررسی تأثیر AI بر فرآیند افشا و پیامدهای آن برای کیفیت اطلاعات مالی موضوعی مرتبط و ضروری است.

بر اساس یافته‌های حسن، پیری و چالکی (۱۴۰۵)، یک مدل تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری که هوش مصنوعی و شفافیت گزارشگری مالی را تلفیق می‌کند، از قابلیت پیش‌بینی بالایی برخوردار است. در این مدل، هوش مصنوعی هم اثر مستقیم بر تصمیم‌گیری دارد و هم اثر عوامل دیگر را میانجی‌گری می‌کند، در حالی که شفافیت مالی نقش یک تعدیل‌گر تقویت‌کننده را ایفا می‌نماید.

طبق پژوهش‌های صورت گرفته شده در بررسی تأثیر کیفیت افشای ماهیت کسب‌وکار در گزارش تفسیری مدیریت و عملکرد مالی بر قضاوت سرمایه‌گذاران حرفه‌ای داده‌ها از طریق پرسش‌نامه مبتنی بر سناریو جمع‌آوری شد و جامعه آماری شامل ۱۶۰ سرمایه‌گذار حرفه‌ای فعال در بورس اوراق بهادار تهران بود. یافته‌ها نشان داد که کیفیت بالای افشای ماهیت کسب‌وکار به‌طور مثبت بر تمایل سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری و نیز ارزیابی آنان از پایداری سود تأثیر می‌گذارد. همچنین، در شرایط عملکرد مالی افزایشی، کیفیت بالای افشا، تمایل به سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد. با این حال، تعامل بین عملکرد مالی و کیفیت افشا تأثیر معناداری بر قضاوت سرمایه‌گذاران در مورد پایداری سود نداشت. این پژوهش بر اهمیت بهبود کیفیت گزارش‌دهی تفسیری مدیریت برای افزایش شفافیت و کارایی تصمیم‌گیری در بازار سرمایه تأکید می‌کند.

پژوهش یکی از معتبرترین مطالعات میدانی درباره‌ی پیامدهای کاربرد هوش مصنوعی از جمله مدل‌های پیشرفته و مولد بر فرآیندهای قضاوت حرفه‌ای در حسابرسی و گزارشگری مالی است. این مطالعه با انجام مصاحبه‌های عمیق با متخصصان شرکت‌های بزرگ حسابرسی، نشان می‌دهد که فناوری‌های مبتنی بر AI در حال تغییر ماهیت قضاوت حرفه‌ای از فعالیت‌های تکراری و کم‌ارزش به فعالیت‌های تحلیلی‌تر و تصمیم‌محورتر هستند. بر اساس یافته‌ها، هوش مصنوعی در بخش‌هایی چون استخراج داده‌ها، شناسایی الگوها، تحلیل اسناد حجیم، و تولید گزارش‌های اولیه عملکرد بسیار دقیق‌تری نسبت به روش‌های دستی دارد و می‌تواند کیفیت اطلاعات و سرعت تهیه افشاها را ارتقا دهد. اما نویسندگان تأکید می‌کنند که ورود AI و به‌ویژه مدل‌های مولد (LLM/GenAI) چالش‌های مهمی برای استقلال، بی‌طرفی و اتکاپذیری قضاوت حرفه‌ای ایجاد می‌کند. مهم‌ترین این چالش‌ها شامل «قابل‌تبیین نبودن» تصمیمات مدل، «ریسک تعصب الگوریتمی»، «احتمال تکیه‌ی بیش‌ازحد انسان به خروجی مدل»، «ناهمخوانی داده‌ها با قواعد حسابداری»، و «ابهامات حقوقی و نظارتی مربوط به مسئولیت تصمیم» است. این عوامل سبب می‌شوند کیفیت قضاوت

حرفه‌ای نه تنها تابع توان مدل، بلکه وابسته به سطح کنترل داخلی، نوع نظارت انسانی (human-in-the-loop)، سیاست‌های داده، و دستورالعمل‌های حرفه‌ای باشد. مطالعه Kokina و همکاران همچنین توضیح می‌دهد که شرکت‌های حسابرسی هنوز سیستم‌های جامع ارزیابی ریسک و کیفیت برای ابزارهای مبتنی بر GenAI ندارند و همین موضوع می‌تواند کیفیت گزارشگری و افشا را تضعیف کند. در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهد که تأثیر AI بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای «دوگانه» است: از یک سو ارتقای دقت، کارایی و جامعیت افشاها، و از سوی دیگر ایجاد خطرات تازه برای جریان اعتماد، مسئولیت‌پذیری و اخلاق حرفه‌ای. این مقاله برای تدوین چارچوب نظری و ترسیم ابعاد مثبت و منفی تأثیر هوش مصنوعی مولد بر گزارشگری مالی یک منبع کاملاً کلیدی محسوب می‌شود.

نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد تأثیری دوگانه بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای دارد. از یک سو، با افزایش دقت، سرعت و جامعیت تحلیل‌ها، موجب ارتقای تصمیم‌گیری می‌شود و از سوی دیگر، ریسک‌هایی مانند اتکای بیش از حد به الگوریتم‌ها، کاهش استقلال فکری و ایجاد سوگیری فناورانه را در پی دارد. بنابراین، استفاده از هوش مصنوعی مولد باید با نظارت انسانی، ارتقای مهارت‌های فناورانه و تدوین چارچوب‌های اخلاقی همراه باشد.

در یکی از مطالعات تجربی بزرگ و تأثیرگذار در حوزه حسابرسی، به بررسی این مسئله پرداختند که استفاده از هوش مصنوعی تا چه اندازه می‌تواند کیفیت فرآیند حسابرسی را بهبود دهد. آن‌ها با تحلیل بیش از ۳۱۰ هزار رزومه کارکنان ۳۶ شرکت حسابرسی و اندازه‌گیری سطح مهارت‌ها و سرمایه‌گذاری شرکت‌ها در فناوری‌های مبتنی بر AI نشان دادند که پذیرش هوش مصنوعی به‌طور معناداری احتمال تجدید ارائه صورت‌های مالی را کاهش می‌دهد؛ امری که بیانگر بهبود واقعی کیفیت حسابرسی و ارتقای دقت در کشف خطاها و تحریف‌هاست. یافته‌ها همچنین نشان داد که AI با خودکارسازی فعالیت‌های زمان‌بر و روتین، موجب افزایش کارایی و کاهش هزینه‌های اجرایی می‌شود و ساختار نیروی انسانی شرکت‌ها را به سمت کارکنان متخصص‌تر و تحلیل‌محورتر هدایت می‌کند. از دید شرکای ارشد حسابرسی، انگیزه اصلی استفاده از AI نه صرفاً کاهش هزینه، بلکه افزایش کیفیت و اتکاپذیری قضاوت حرفه‌ای است. این مطالعه با تأکید بر نقش نظارت انسانی، کیفیت داده و حاکمیت فناوری، بیان می‌کند که تأثیر AI بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای «شرطی» است و در صورتی به حداکثر می‌رسد که در کنار AI، مهارت حرفه‌ای، کنترل‌های داخلی و استانداردهای اخلاقی نیز تقویت شوند. بنابراین نتایج این تحقیق شواهد ارزشمندی ارائه می‌کند که هوش مصنوعی می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم کیفیت گزارشگری و تصمیم‌گیری حرفه‌ای حسابداران را ارتقا دهد، اما این اثر نیازمند زیرساخت‌های مناسب و رویکرد انسان‌محور در طراحی و به‌کارگیری فناوری است.

چارچوب نظری پژوهش

سه نظریه اصلی مبنای پژوهش است:

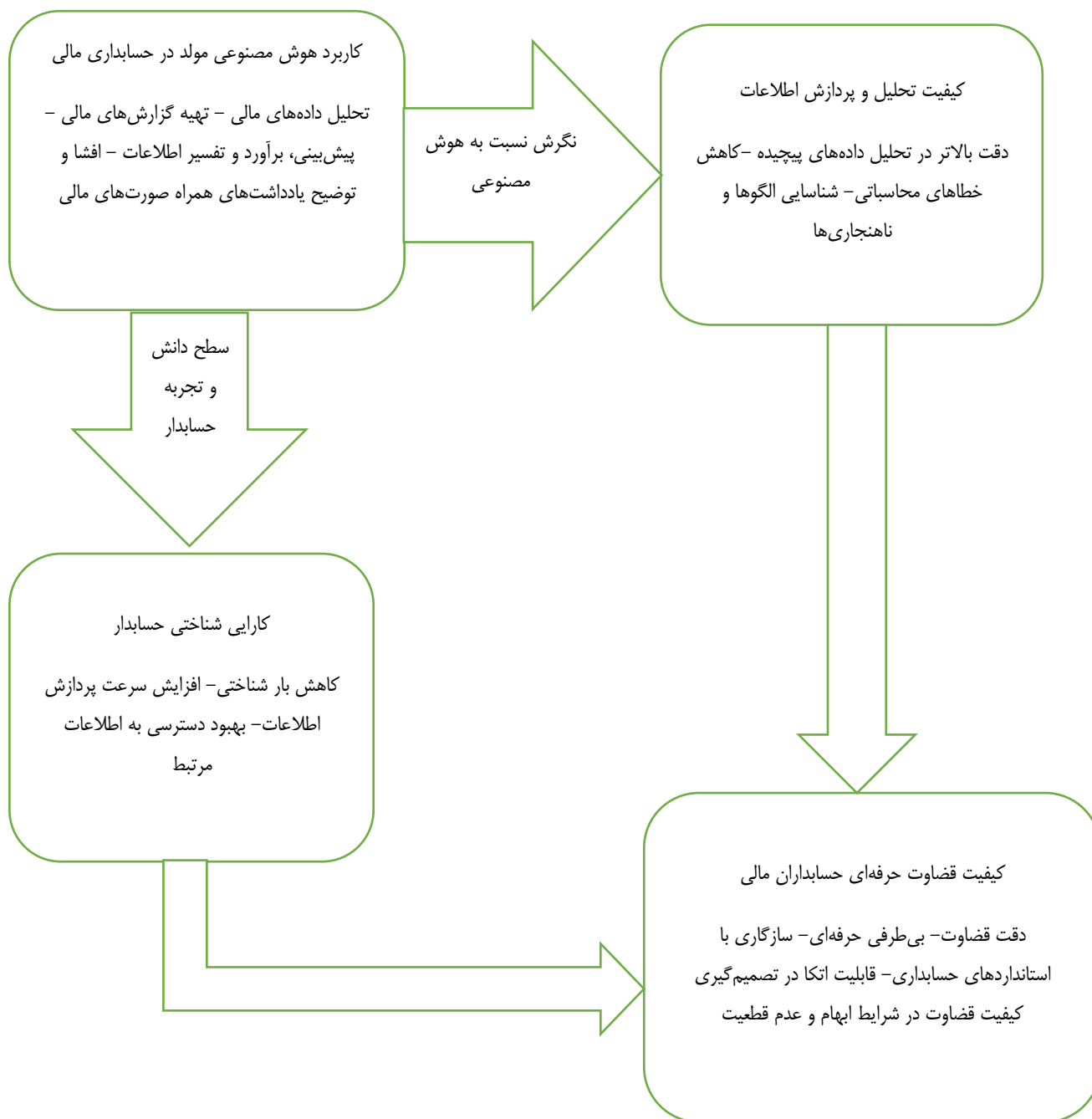
✓ نظریه تصمیم‌گیری مبتنی بر اطلاعات حجم عظیمی از اطلاعات را پردازش کرده و بر کیفیت تصمیم‌گیری اثر می‌گذارد.

✓ نظریه اتکای بیش از حد بیان می‌کند که استفاده از فناوری می‌تواند منجر به کاهش شک حرفه‌ای شود.

✓ نظریه رفتار حرفه‌ای حسابداران قضاوت حسابداران متأثر از تجربه، دانش، اخلاق و عوامل محیطی است.

شکل (۱) مدل مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد که در آن تأثیر کاربرد هوش مصنوعی مولد بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی، با نقش میانجی کارایی شناختی و کیفیت پردازش اطلاعات و نقش تعدیل‌گر سطح دانش، تجربه حرفه‌ای و نگرش نسبت به هوش مصنوعی بررسی شده است.

مدل مفهومی

شکل (۱): مدل مفهومی تأثیر هوش مصنوعی مولد بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی

کاربرد هوش مصنوعی مولد در حسابداری مالی، از طریق بهبود کارایی شناختی و کیفیت پردازش اطلاعات، بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران اثرگذار است. این رابطه تحت تأثیر سطح دانش، تجربه حرفه‌ای و نگرش حسابداران نسبت به هوش مصنوعی قرار دارد.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها توصیفی پیمایشی است که با استفاده از ابزار پرسشنامه و روش میدانی انجام شده است جامعه پژوهش شامل حسابداران شاغل ر بخش‌های خصوصی دولتی موسسات حسابرسی و یا پروژه‌ای می‌باشد در این پژوهش از روش نمونه‌گیری در دسترس شده استفاده شده است حجم نمونه با توجه به قاعده کلی حداقل ۱۰ مشارکت کننده به ازای هر متغیر تعیین شد اعداد نمونه‌های نهایی ۳۰ نفر در نظر گرفته شده است پرسشنامه بین تاریخ‌های ۱۴۰۴/۰۹/۰۱ الی ۱۴۰۴/۰۹/۲۴ توزیع گردید ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته است که شامل دو بخش است:

بخش اول اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ دهندگان (مانند سن، سابقه کار، سطح تحصیلات، حوزه فعالیت)

از بین ۳۱ نفر شرکت کننده ۳۵.۵ درصد مرد ۶۴.۵ درصد زن می‌باشند. میانگین سابقه کاری پاسخ دهندگان بین ۵ تا ۱۰ سال و سطح تحصیلات آنها از کارشناسی تا دکترا که اکثریت کارشناسی ارشد داشتند. بخش دوم: سؤالات اصلی مرتبط با ابعاد پنج‌گانه پژوهش. این سؤالات بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (از کاملاً مخالف=۱ تا کاملاً موافق=۵) طراحی شده‌اند. ابعاد و سازه‌های پرسشنامه شامل بعد اول: دانش و تجربه حسابداران با هوش مصنوعی مولد (شامل ۶ سؤال) بعد دوم: کاربردهای هوش مصنوعی مولد در گزارشگری و افشا (شامل ۴ سؤال) بعد سوم: اثر هوش مصنوعی مولد بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران (شامل ۴ سؤال) بعد چهارم: اثر هوش مصنوعی مولد بر استقلال فکری و مسئولیت‌پذیری حسابداران (شامل ۴ سؤال) بعد پنجم: ملاحظات اخلاقی و چارچوب‌های استفاده بهینه از هوش مصنوعی مولد (شامل ۴ سؤال) متغیر مستقل (X) هوش مصنوعی مولد و متغیر وابسته (Y) کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران مالی در فرآیند گزارشگری مالی می‌باشد.

نوع پژوهش

با توجه به حجم نمونه آماری این پژوهش از نوع همبستگی می‌باشد.

جدول (۱): گویه‌های پرسشنامه‌های پژوهش

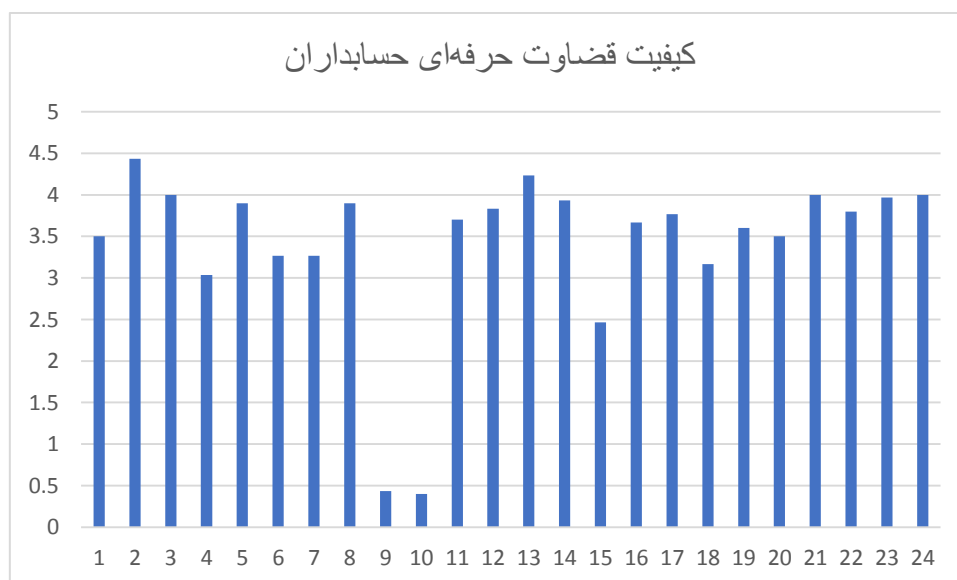
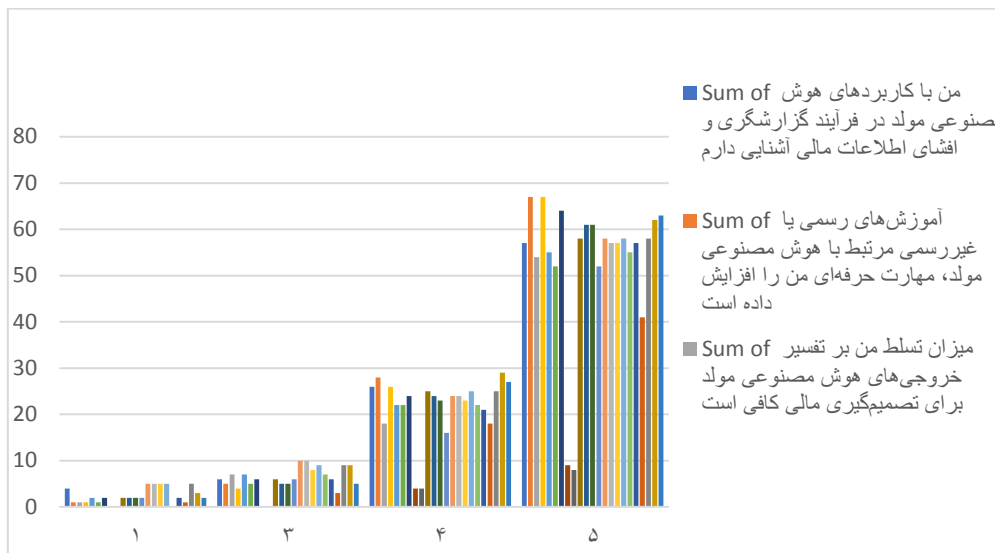
بخش	شماره سوال	متن سوال	مقیاس جواب
کاملاً مخالف تا کاملاً موافق (لیکرت ۵)	۱	من با کاربردهای هوش مصنوعی مولد در فرآیند گزارشگری و افشای اطلاعات مالی آشنایی دارم.	
	۲	تجربه من در استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی مولد (مانند ChatGPT یا Copilot) برای تحلیل داده‌های مالی قابل توجه است	
	۳	آموزش‌های رسمی یا غیررسمی مرتبط با هوش مصنوعی مولد، مهارت حرفه‌ای من را افزایش داده است.	
	۴	میزان تسلط من بر تفسیر خروجی‌های هوش مصنوعی مولد برای تصمیم‌گیری مالی کافی است.	
	۵	استفاده از هوش مصنوعی مولد می‌تواند سرعت تهیه گزارش‌های مالی را افزایش دهد.	
	۶	هوش مصنوعی مولد توانایی تحلیل حجم عظیمی از داده‌ها را دارد و می‌تواند تصمیم‌گیری مالی را تسهیل کند	
	۷	خروجی‌های هوش مصنوعی مولد در تهیه یادداشت‌های توضیحی مالی قابل اعتماد هستند.	
	۸	ابزارهای هوش مصنوعی مولد می‌توانند در شناسایی ناهنجاری‌ها و خطاهای مالی مفید باشند.	
	۹	استفاده از هوش مصنوعی مولد باعث افزایش دقت و صحت تصمیمات حرفه‌ای من می‌شود.	
	۱۰	اتکا به هوش مصنوعی مولد موجب ارتقای کیفیت قضاوت حرفه‌ای در گزارشگری مالی می‌شود.	

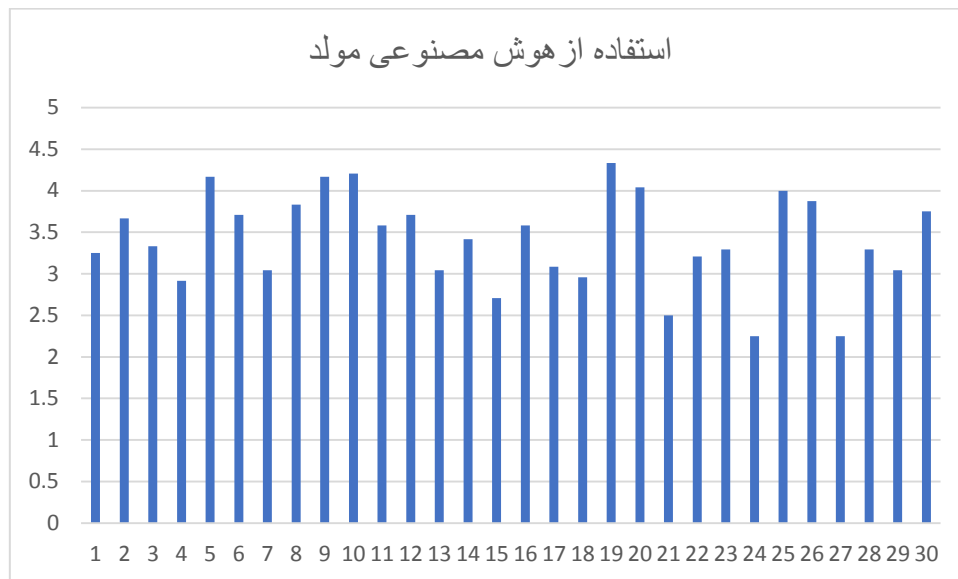
۱۱	هوش مصنوعی مولد می‌تواند کمک کند که تصمیمات حرفه‌ای مبتنی بر داده‌های دقیق‌تر اتخاذ شود.	بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران
۱۲	استفاده از هوش مصنوعی مولد باعث کاهش خطاهای انسانی در فرآیند قضاوت حرفه‌ای می‌شود.	اثر هوش مصنوعی مولد بر استقلال فکری و مسئولیت‌پذیری حسابداران
۱۳	استفاده بیش از حد از هوش مصنوعی مولد ممکن است استقلال فکری من را کاهش دهد.	
۱۴	اتکا به هوش مصنوعی مولد می‌تواند توانایی تصمیم‌گیری خلاقانه و انتقادی را تحت تأثیر قرار دهد.	
۱۵	در مواردی که هوش مصنوعی مولد توصیه‌ای ارائه می‌دهد، من تمایل دارم آن را بدون بررسی مستقل بپذیرم.	
۱۶	هوش مصنوعی مولد می‌تواند مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای حسابداران را به چالش بکشد.	
۱۷	استفاده از هوش مصنوعی مولد باید همواره با رعایت چارچوب‌های اخلاقی و حرفه‌ای همراه باشد.	نگرش اخلاقی و چارچوب‌های استفاده بهینه از هوش مصنوعی مولد
۱۸	وجود دستورالعمل‌ها و سیاست‌های داخلی می‌تواند ریسک‌های ناشی از استفاده نادرست از هوش مصنوعی مولد را کاهش دهد.	
۱۹	سازمان‌ها باید نظارت انسانی کافی بر تصمیمات مبتنی بر هوش مصنوعی داشته باشند.	
۲۰	من معتقدم هوش مصنوعی مولد یک ابزار مکمل است و نمی‌تواند جایگزین قضاوت انسانی شود.	

یافته‌ها

در راستای بررسی فرضیات این پژوهش و تحلیل رابطه‌های میان متغیرها داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند طبق جدول زیر میانگین استفاده از هوش مصنوعی مولد ۳/۴ از ۵ است که عددی بالاتر از متوسط را نشان می‌دهد. و همچنین کیفیت گزارشگری مالی با میانگین ۳/۴ نشان دهنده ارزیابی مثبت پاسخ دهندگان از کیفیت گزارشگری مالی در نمونه مورد پژوهش است که بیانگر سطح نسبتاً بالایی از نظر مثبت پاسخ دهندگان نسبت به افزایش کیفیت گزارشگری مالی با استفاده از هوش مصنوعی مولد می‌باشد. انحراف معیارها نشان می‌دهد که پراکندگی پاسخ‌ها اندک است و این به معنای همگرایی بیشتر نظرات در مورد متغیرهای مورد بررسی است هرچند این مقدار ر مورد کیفیت قضاوت حرفه‌ای کمی بیشتر است که نشان دهنده نظرات متفاوت‌تر پاسخ دهندگان نسبت به افزایش کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران در استفاده از هوش مصنوعی مولد می‌باشد.

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	واریانس
هوش مصنوعی مولد	۳۱ نفر	۳.۴۰۶۹۴۴	۰.۵۶۵۳۷۲	۰.۳۱۹۶۴۶
کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابداران	۳۱ نفر	۳.۴	۱.۰۱۱۸۱۳	۱.۰۲۳۷۶۶

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هوش مصنوعی مولد تأثیری دوگانه بر کیفیت قضاوت حرفه‌ای دارد. از یک سو، با افزایش دقت، سرعت و جامعیت تحلیل‌ها، موجب ارتقای تصمیم‌گیری می‌شود و از سوی دیگر، ریسک‌هایی مانند اتکای بیش از حد به الگوریتم‌ها، کاهش استقلال فکری و ایجاد سوگیری فناورانه را در پی دارد. بنابراین، استفاده از هوش مصنوعی مولد باید با نظارت انسانی، ارتقای مهارت‌های فناورانه و تدوین چارچوب‌های اخلاقی همراه باشد.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد‌های کاربردی آموزش و توانمندسازی حسابداران در کار با هوش مصنوعی الزام به ثبت دلایل قضاوت انسانی حتی هنگام استفاده از AI ایجاد دستورالعمل اخلاقی و نظارتی برای کاربرد هوش مصنوعی پیشنهاد به سیاست‌گذاران تدوین استانداردهای حرفه‌ای مرتبط با استفاده از هوش مصنوعی نظارت بر کیفیت داده‌هایی که وارد هوش مصنوعی می‌شود.

پیشنهاد‌های پژوهشی آینده بررسی تجربی اثر هوش مصنوعی در سازمان‌های ایرانی تحلیل تأثیر هوش مصنوعی بر رفتار حساب‌برسان در محیط واقعی طراحی مدل ارزیابی ریسک هوش مصنوعی در گزارشگری مالی. با هدف بررسی فرضیات این پژوهش و تحلیل روابط میان متغیرهای اصلی داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت در بخش آمار توصیفی شاخص‌های مرکزی و پراکندگی محاسبه شد.

تحلیل انتقادی دلایل گسترش سریع و رایگان هوش مصنوعی مولد در سطح عمومی

گسترش شتابان ابزارهای هوش مصنوعی مولد و دسترسی گسترده و عمدتاً رایگان عموم کاربران به این فناوری، پرسش‌های بنیادینی را درباره منطق اقتصادی، راهبردهای کلان شرکت‌های توسعه‌دهنده و پیامدهای شناختی و اجتماعی آن مطرح می‌سازد. اگر این پدیده صرفاً از منظر «نوآوری فناورانه» یا «مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها» تحلیل شود، بخش مهمی از واقعیت‌های پنهان آن نادیده گرفته خواهد شد. از این رو، بررسی این موضوع مستلزم نگاهی تحلیلی مبتنی بر منطق هزینه-فایده، اقتصاد سیاسی فناوری و نظریه‌های وابستگی فناورانه است.

✓ نقش کاربران در بهبود مستمر مدل‌ها: بازخورد انسانی در مقیاس کلان یکی از دلایل اصلی عرضه گسترده و کم‌هزینه هوش مصنوعی مولد، نیاز ساختاری این سیستم‌ها به بازخورد انسانی است. مدل‌های زبانی بزرگ برای افزایش دقت، کاهش خطا و هم‌راستایی با انتظارات انسانی، به تعامل مستمر با کاربران وابسته‌اند. هرگونه اصلاح،

بازنویسی، یا حتی رد پاسخ‌های ارائه‌شده توسط سیستم، داده‌ای ارزشمند برای بهینه‌سازی مدل محسوب می‌شود. از منظر اقتصادی، استفاده از کاربران نهایی به‌عنوان منبع بازخورد، جایگزینی بسیار کم‌هزینه‌تر نسبت به استخدام نیروی انسانی تخصصی در مقیاس انبوه است. در نتیجه، کاربران نه تنها مصرف‌کننده خدمات هوش مصنوعی، بلکه به‌صورت غیرمستقیم در فرآیند آموزش و ارتقای آن نیز مشارکت می‌کنند. این وضعیت را می‌توان نوعی «برون‌سپاری شناختی نامرئی» تلقی کرد که در آن مرز میان مصرف‌کننده و تولیدکننده داده محو می‌شود.

✓ پیامدهای شناختی و وابستگی تدریجی به سیستم‌های هوشمند پژوهش‌های حوزه علوم شناختی نشان می‌دهد که واگذاری مداوم وظایف ذهنی به ابزارهای فناورانه می‌تواند در بلندمدت به کاهش مهارت‌های شناختی مستقل منجر شود. همان‌گونه که استفاده گسترده از ماشین‌حساب یا سامانه‌های مسیریابی، برخی توانایی‌های محاسباتی یا فضایی انسان را تضعیف کرده است، اتکای روزافزون به هوش مصنوعی در حوزه‌هایی نظیر نوشتن، تحلیل، تصمیم‌گیری و حل مسئله نیز می‌تواند آثار مشابهی بر توان تفکر انتقادی داشته باشد. در این چارچوب، نگرانی اصلی نه جایگزینی کامل انسان با ماشین، بلکه شکل‌گیری نوعی وابستگی ساختاری است؛ به‌گونه‌ای که کاربر بدون دسترسی به سیستم هوشمند، توانایی انجام فعالیت‌های شناختی پیچیده را به‌سختی بازیابی می‌کند. این وابستگی می‌تواند پیامدهای عمیقی برای آموزش، حرفه‌گرایی و قضاوت انسانی داشته باشد.

✓ تمرکز مرجعیت دانایی و مخاطرات کنترل معرفتی با گسترش هوش مصنوعی مولد، این سیستم‌ها به تدریج به یکی از منابع اصلی تولید و تفسیر اطلاعات برای کاربران تبدیل می‌شوند. این تحول، اگرچه دسترسی به دانش را تسهیل می‌کند، اما هم‌زمان خطر تمرکز مرجعیت معرفتی را نیز در پی دارد. زمانی که کاربران به جای مراجعه به منابع متنوع و انجام ارزیابی انتقادی، پاسخ نهایی را از یک سامانه واحد دریافت می‌کنند، تنوع دیدگاه‌ها و امکان راستی‌آزمایی مستقل کاهش می‌یابد. در چنین شرایطی، نحوه طراحی الگوریتم‌ها، سیاست‌های داده‌ای و چارچوب‌های محتوایی شرکت‌های مالک این فناوری‌ها، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به برداشت عمومی از واقعیت ایفا می‌کند. این مسئله، به‌ویژه در حوزه‌های حساس مانند تاریخ، سیاست، علم و اخلاق، اهمیت دوچندان دارد.

✓ منطقی انحصار و راهبرد پیش‌دستی در بازارهای فناورانه شتاب در عرضه و توسعه هوش مصنوعی مولد را می‌توان در چارچوب منطقی «برنده همه‌چیز را می‌برد» در اقتصاد دیجیتال تحلیل کرد. شرکت‌هایی که زودتر موفق به اشباع بازار و ایجاد وابستگی گسترده شوند، احتمالاً جایگاه مسلط و بلندمدتی در زیرساخت‌های دانشی و حرفه‌ای جهان به دست خواهند آورد. در چنین حالتی، اتصال حوزه‌هایی نظیر آموزش، سلامت، حقوق، حسابداری و مهندسی به پلتفرم‌های محدود، می‌تواند نوعی تمرکز ساختاری قدرت فناورانه ایجاد کند. این تمرکز، نه تنها رقابت را محدود می‌سازد، بلکه ظرفیت مداخله سیاست‌گذاران و نهادهای نظارتی را نیز کاهش می‌دهد.

جمع‌بندی تحلیلی

گسترش رایگان و شتابان هوش مصنوعی مولد را نمی‌توان صرفاً اقدامی خیرخواهانه یا فناورانه تلقی کرد. این پدیده، حاصل هم‌زمانی منافع اقتصادی، نیازهای فنی، راهبردهای انحصاری و تحولات شناختی است. پیامد نهایی این روند، نه حذف انسان، بلکه بازتعریف نقش او در نظام تولید دانش و تصمیم‌گیری است؛ نقشی که در آن انسان بیش از آنکه تولیدکننده مستقل اندیشه باشد، به کاربر وابسته به پاسخ‌های ماشینی تبدیل می‌شود. بررسی انتقادی این روند، به‌ویژه در پژوهش‌های مرتبط با قضاوت حرفه‌ای، حسابداری و گزارشگری مالی، ضروری است؛ چراکه کیفیت تصمیم‌گیری انسانی، مستقیماً تحت تأثیر میزان اتکا به سیستم‌های هوشمند قرار می‌گیرد.

منابع

- ✓ Abbas Hasan, s., piri, p., & chalaki, p. (1403). Designing an Optimal Decision-Making Model for Investors: Integrating Artificial Intelligence and Financial Reporting Transparency. *Journal of Asset Management and Financing*, 24.
- ✓ Armoonmanesh, Z., & Pourkhorshid, H. (2025). The Effect of Artificial Intelligence Utilization in Auditing on. *ACCOUNTING, FINANCE AND COMPUTATIONAL INTELLIGENCE*, 15.
- ✓ Kokina, J., Blanchette, S., Davenport, T., & Pachamanova, D. (2025). Challenges and opportunities for artificial intelligence in auditing:. *International Journal of Accounting*, 22.
- ✓ Rezaei, Z., Ahmadi, S., & Omeir, A. (2019). Investigating the Effect of the Quality of Business Nature Disclosure and Financial Performance on the Professional Investors' Judgments. *Journal of Financial Accounting*.